

УДК 81
ББК 81.2Т-3

**ВОЖАҲОИ ГУФТУГӢӢ
ДАР ОСОРИ ПӢЛОД
ТОЛИС** *Ҳикматуллоев Исматуллохон Негматуллоевич,
унвонҷӯи кафедраи забони тоҷикии МДТ “ДДХ ба номи
акад. Б. Гафуров” (Тоҷикистон, Хучанд)*

**РАЗГОВОРНЫЕ СЛОВА
В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ
ПУЛОДА ТОЛИСА** *Ҳикматуллаев Исматуллохон Негматуллаевич,
соискатель кафедры таджикского языка ГОУ “ХГУ им.
акад.Б.Гафурова” (Таджикистан, Худжанд)*

**COLLOQUIAL WORDS IN
PULOD TOLIS’
LITERARY
PRODUCTIONS** *Hikmatullayev Ismatullokhon Negmatulloevich, claimant for
candidate degree of the department of Tajik language under the
State Educational Establishment “KhSU named after acad. B.
Gafurov” (Tajikistan, Khujand)
E-MAIL: ikhikmatulloev@mail.ru*

Калидвожаҳо: таркиби лугавӣ, услуби бадеӣ, вожаҳои гуфтугӯи исмӣ, сифатӣ ва феълӣ, шарҳи вожаҳои гуфтугӯӣ, вазифаҳои маъноӣ услубӣ

Мақола ба шарҳу таҳлили мавқеи вожаҳои гуфтугӯӣ дар осори нависандаи хушбаён Пӯлод Толис бахшида шуда, дар он вазифаҳои маъноӣ услубӣ ин гурӯҳи вожаҳо дар робита бо ҳадафҳои эҷодии нависанда мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд. Муаллиф бо тазаккури далелҳои мӯътамад нишон додааст, ки қорбурди бамавқеи вожаҳои халқӣ-гуфтугӯӣ, умуман унсурҳои лугавии забони зинда, ба нависанда имкон додаанд, ки барои ба таври зиндаю табиӣ оваридани образҳо, ба таври воқеӣ инъикос намудани ҳаёти мардум муваффақ гардад. Андешаҳои муаллиф пиромуни сабабҳои интиҳоб ва қорбурди аносири гуфтугӯӣ, афзалияти онҳо нисбат ба муродифҳои дигар, мусоидати онҳо дар ифодаи ҳадафҳои эҷодии нависанда ва ошкор сохтани хулқу хӯ ва характери персонажҳо қобили тавачҷӯх мебошанд.

Ключевые слова: лексический состав, художественный стиль, разговорная лексика, имена существительные, прилагательные и глаголы, толкование разговорной лексики, смысловые и стилистические функции.

Изложены толкование и анализ разговорной лексики в произведениях Пулода Толиса. Рассматриваются смысловые и стилистические функции этой группы слов в связи с творческой целью писателя. На примере конкретных предложений показано, что целенаправленное использование разговорных слов и словосочетаний создаёт благоприятные условия для реального и естественного создания образа, показа жизненного уклада народа. Высказано мнение о причинах подбора и использования разговорных элементов, показано их преимущество по сравнению с другими синонимами в выражении творческих целей писателя, выявлении характеров и нравов персонажей.

Key words: lexical stock of words, belles lettres style, colloquial vocabulary, nouns, adjectives and verbs, interpretation of colloquial lexis, sensible and stylistic functions

The author of the article expounds interpretation and analysis of colloquial lexis in the literary productions by Pulod Tolis. He canvasses sensible and stylistic functions of the group of words in question in connection with the writer's creative objective. Taking concrete sentences as examples the author shows that a targeted usage of colloquial words and words-combinations reproduces real images in their natural character and demonstrates the people's tenor of life. Khikmatulloev I. N. expresses the opinion of his own concerned with selection and use of colloquial elements, as the latter have advantage over other synonyms, because they help the writer convey his creative aims much more better; elicitation of personages, their dispositions being presented brighter in their portrayal.

Таркиби луғавии ҳар як забон оинаи донишу маърифати халқ буда, то андозае аз сатҳи зиндагиву тарзи ҳаёт ва иртиботу ихтиллоти ӯ бо халқҳои дигар далолат медиҳад. Суханварони бузург чун инъикоскунандагони анъанаҳои забонии айёми худ тавассути асарҳояшон ба забони адабӣ таъсири қавӣ мерасонанд. Аз ин рӯ, дар садои нависандаи забардаст садои тамоми халқ ба гӯш мерасад. Беваҷҳ нест, ки олимони суханшинос забони гуфтугӯии халқро яке аз сарчашмаҳои забони миллии тоҷик меҳисобанд.

“Ҳанӯз дар ибтидои асри XX, - навиштааст донишманди зӯфунун Н.Маъсумӣ, - дар масъалаи ба забони адабӣ дохил кардани унсурҳои забони халқ ва кор фармудани ибораҳои оммафаҳм С.Айнӣ ва баъзе дигарон кӯшиши ҷиддӣ доштанд, ки ин кор дар ҳақиқат яке аз сабабҳои бой шудан ва ба забони халқ хеле наздик карда шудани забони адабӣ гардидааст” [5, с. 216].

Муҳаққиқи номвар М.Шукуров доир ба муносибати устод Айнӣ ба забони халқ изҳори андеша намуда, чунин менигорад: “Оре, на танҳо аз асарҳои бадеии Айнӣ, балки аз мақолаҳои ӯ ҳам дида мешавад, ки ин устодаи бузурги сухан мухлиси забони халқ буд, ба ӯ бо эҳтироми тамом назар мекард, онро мушқилкушои нависанда медонист ва ақида дошт, ки ҳар нависанда барои баргараф кардани ҳар мушкиле, ки аз пешаш мебарояд, бояд ба халқ ва забони ӯ муроҷиат намояд” [11, с. 64-65].

Азбаски устод Айнӣ мехост, ки ҷавонон ҳам ба роҳи ҷустуҷӯи эҷодӣ, ба роҳи омӯхтани забони халқ дароянд, дар номаи саркушодаи худ ба Толис ба гуфтори қаҳрамонони ҳикояи ӯ “Студентшавандаҳо”- Маъруф ва Сокина эрод гирифта, адиби ҷавонро ба истифодаи эҷодкорунаи забони халқ даъват менамояд: “Дар забони зиндаи халқ тоҷик чунон ҳазинаҳо ҳастанд, ки пур аз дурдонаҳои пурқимат мебошанд. Вазифаи мо нависандагон, ана ҳамин дурдонаҳоро ёфта, ба омма тӯҳфа кардан аст, на ин ки дар бораи умумӣ кардани баъзе луғатҳои хона ё маҳаллаи худ бикӯшем!” [1, с. 383].

Аз ҳамин ҷост, ки П.Толис чун яке аз шогирдони содиқи мактаби адабии устод Айнӣ аз дастури машваратҳои судманди ӯ баҳраёб гашта, ба омӯхтани забони зиндаи халқӣ ҷиддан шуғл меварзад. Ин маъниро мулоҳизаҳои зерини ӯ ба хубӣ тасдиқ менамоянд: “Модом, ки вазифаи мо – нависандагон тасвир кардани ҳаёт ва меҳнати халқ бошад, пас дар ҳақиқат бояд дар байни омма гардем, дар деги ҳаёт бичӯшем, ҳамдами ҳаёт ва ҳамнафаси халқ бошем. Танҳо дар ҳамон сурат асари бадеӣ ба дарди ҷамъият меҳӯрад, ҳиссу дили хонандаро тасхир карда метавонад ва қаҳрамони адабиёт ”аз китоб ба ҳаёт қадам мегузорад” [4, с.208].

Аз андешаи мазкури Толис пай бурдан душвор нест, ки яке аз ҳадафҳои суханвари ҷавон аз гаштан дар байни омма ва ҷӯшидан дар деги ҳаёт, ҳарчи бештар омӯхтани забони зиндаи халқӣ ва сарватҳои луғавию фразеологӣ ва сарфию нахвӣ

он мебошад. Аз ин рӯ, метавон гуфт, ки як қисмати муҳими лексикаи асарҳои Толисро ташкил намудани вожаҳои гуфтугӯӣ-халқӣ маҳз самараи дилбастагӣ ва муҳаббати беандозаи ӯ ба халқ ва забони ӯст. Нависанда бо мақсади тасвири ҳаққонии воқеият ба маъхази бои забони зиндаи халқи тоҷик муроҷиат намуда, аз ин ҳазинаи пургуҳар ва беинтиҳо дурдонаҳои шоиста ва ба мақсад мувофиқро интихоб кардааст, ки онҳо фасоҳату чаззобии тарзи баёни ӯро таъмин намуда, шираи забони асарҳояшро боз ҳам афзудаанд. Калимаю ибораҳои халқӣ, одатан, дар услуби нутқи шифоҳӣ, дар гуфтугӯи муқаррарӣ характерноканд. Чунин калимаҳо дар сӯҳбатҳои ғайрирасмӣ барои кушоду равшан баён кардани матлаб ва фикру ҳиссиёти мусбат ва ё манфии гӯянда кор фармуда мешаванд.

Дар повестҳои “Тобистон”, “Чавонӣ” ва ҳикояҳои гуногунмавзӯи Пулод Толис миқдори зиёди вожаҳои гуфтугӯӣ, монанди *кӯн, лой, алов, ашӯла, чақ-чақ, чакка, авқот, арақ, лаб, калон, шӯртакигӯ, галатӣ, албастӣ, ганда, яла, безорӣ, ифлос, даромадан, задан, тилмидан, фаровардан, “об” кардан, пеш кардан, нағз дидан, тахта шудан* ва дигарҳо ба кор рафтаанд, ки дар талқини ҳадафҳои эҷодии нависанда ва мундариҷаи онҳо чун воситаҳои муҳимми суҳан хизмат кардаанд.

Вожаҳои гуфтугӯӣ-халқии осори адиб ба солҳои мухталифи ҳаёту зиндагӣ мутааллиқ буда, аз рӯи хусусияту вазифаҳояшон ба гурӯҳҳои гуногун тақсим мешаванд.

Дар осори адиб вожаҳои гуфтугӯии исмӣ хеле зиёданд, ки забону тарзи баёни повесту ҳикояҳоро фасеҳу образнок ва муассир намуда, дар зухурёбии услуби фардии нависанда мусоидат кардаанд. Толис баъзан ба мақсади ба такрори бемавриди суҳан роҳ надодан як қисми онҳоро бо муродифҳо - шаклҳои адабиашон баробар кор фармудааст. Чунончи: *ашӯла* - суруд, *алав* - оташ, *бурда* - пора, *арақ* - шароб ва монанди инҳо.

Калимаи “лой” дар забони зиндаи халқӣ ба ҷуз маънои машҳураш - омехтаи обу гил, инчунин ба маънои “пул, маош, музди меҳнат” низ ба кор меравад. П.Толис низ ин калимаро ба ҳамин маъно дар гуфтори яке аз персонажҳои асосӣ - манфии повести “Тобистон” Абдулатифи ханнот ба кор бурдааст, ки бо хулку хӯ, мафкура ва табиати тағои Ҳасан хеле созгор омадааст, чунки Абдулатиф ба ҷои он ки дар майдони ҷанг корнамоӣ нишон диҳад ва ё дар ақибгоҳ, баробари дигарон меҳнат кунад, ба фиребгариву ҷаллобӣ ва айшу нӯш машғул шудааст. Мазмуни фалсафаи зиндагии ӯ иборат аз он буд, ки бо қадам роҳе, ки бошад, пул ёбаду маишат кунад.

Масалан: Вақте ки ман ин нақшаи худро ба тағоиям арз кардам, хурсандии ӯ ҳадду канор надошт.- О, ҷиянам, о, ҷияни худам, шери тағо!-мегуфт ӯ бо ҳаяҷон мӯйлабашро даст-даст карда.- Кор ана ин хел шудааст, боракалло! Қандата зан, ҷиянам, офарин! - ва ваъда дод: - Бо Одил ҳам ман худам гапзанон мекунам, равшанро ҳам ман худам ёфта меदिҳам. Ту фақат бурда лояшро гирифтаи мегири! (5, с. 347).

Маълум аст, ки вожаи “калон” дар забони гуфтугӯӣ ба ҷуз маънои машҳури худ, яъне муродифи калимаҳои сифатии “азим, аъзам, бузург ва кабир” будан боз ба маънои “сардор, сарвар ва роҳбар” низ меояд, ки дар ин маврид он хосияти услубӣ гирифта, ба хонанда мефаҳмонад, ки гӯяндаи он маълумоти зиёд ва кофӣ надорад, яъне каси нахондагӣ ва ё кам хондагӣ мебошад. Дар “Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ” вожаи мазкур чун “сардор, мансабдор” тавзеҳ ёфтааст [9,608]. Дар асарҳои нависанда низ ҳамин хусусияти вожаи “калон”-ро дар гуфтори персонажҳои алоҳида, аз ҷумла Ҳасан дида метавонем:

Ман ба гиребони ӯ, ба петлицааш нигоҳ карда, дарҳол фаҳмидам, ки ӯ калони милиционерҳо будааст [4, с. 101].

Дар забони зиндаи халқӣ калимаи “рӯбоҳбозӣ” маънои “фиребгарӣ, маккорӣ, айёри, дурӯғгӯӣ” - ро дорад. Дар луғатномаи устод Айнӣ он “макр, хила” маънидод шудааст [2, 319]. Пӯлод Толис ҳам онро ба ҳамин маъно дар гуфтори сардори милитсионерон ба кор бурда, матлабро ба таври дилхоҳ ифода кардааст:

Ў (яъне сардори милитсионерҳо-И.Х.) дағалона миёни гапи марди шинелпӯшро бурида гуфт, ки **рӯбоҳбозӣ** накарда, бехтараш кушоду равшан гӯяд, ки ресмонро аз кӣ гирифтаасту ба кӣ бурда “**об**” кардани буд [6, с. 102].

Дар асарҳои нависанда вожаҳои гуфтугӯии дорои мафҳуми аломат, яъне сифатӣ низ бисёранд. Онҳо барои ҳаяҷонбахшу табиӣ ва муассиру ҳарҷониба тасвир ёфтани хислату характер ва хулқу атвори персонажҳо, ҳодисаю воқеаҳо нисбат ба калимаҳои ифодакунандаи мафҳумҳои исмӣ бештар мусоидат кардаанд. Чунончи: воҳидҳои луғавии *лаққӣ, ганда, ғалатӣ, албасти, шӯртакигӯ, қилиқхунук, обдор, чиннӣ, гӯл, даҳан-калон, гардангафс, лиққонак, рӯдакан, раҳмати* ва монанди инҳо ба ҳамин гурӯҳ мансубият доранд. Калимаҳои мазкурро Толис на танҳо дар нутқи персонажҳо, балки дар мавридҳои муайян ва зарурат барои ба таври воқеӣ нишон додани хулқу хӯ ва хислати қаҳрамонҳо дар сухани тасвирии худ низ ба кор мебарад. Масалан, калимаи сифатии “чиннӣ”-ро, ки муродифи адабии он “демона, нокисулақл” аст, нависанда дар гуфтори қаҳрамони асар Қосимҷон истифода бурдааст, ки он ба ҳамсари амакаш дахл дошта, ба ин васила хислатҳои манфии он “деванак” моҳирона ошкор карда шудааст:

“Ҳамсояҳо ба ман раҳмашон омада, ба янгаам мегуфтанд, ки маро ба онҳо диҳад, лекин вай “**чиннӣ**” ба ин ҳам розӣ намешуд: ҳарчи ҳам бошад, амакам зинда истода ба дари ягон ҳамқишлоқии худамон рафтани ман барои онҳо ору номус буд” [7, с. 131].

Мусаллам аст, ки дар забони гуфтугӯӣ калимаи сифатии “ганда” ба маънои “бад, нохуб” кор фармуда мешавад. Дар луғатномаи устод Айнӣ он бо муродифи адабиаш “бад” ифода ёфтааст [2, с. 67]. Толис ҳам онро ба ҳамин маъно дар нутқи персонажҳо ба кор бурда, тавассути он халқияти тарзи баёни онҳоро таъмин менамояд. Чунончи: “Амакам худаш одами **ганда** набуд, лекин занаш ба ман рӯз нишон намедод” [7, с. 130].

Калимаи “ғалатӣ” дар забони зиндаи халқӣ бештар нисбати чавондухтарон, навхонадорон ва чавонзанон ба маънои “хушрӯ, соҳибчамол ва нозанин”, ҳамчунин нисбати мафҳумҳои дигари исмӣ ба маънои “ачоиб” доираи васеи истеъмол дорад. Устод Айнӣ дар “Луғати нимтафсилии тоҷикӣ барои забони адабии тоҷик” се маънои онро зикр намудааст, ки яке аз онҳо “ачиб” аст [2, с. 498]. Вожаи мазкур дар матни осори нависанда, аз ҷумлаи повести “Тобистон” ба маънои дуҷум-ачоиб нисбати Шокиртароша - яке аз персонажҳои асар ба кор бурда шуда, лаҳни тезу тунд ва овози фарқкунандаи доштани ин “марди аҷоиб” - ро хеле моҳирона ба таъкид меоварад:

Ў (Шокиртароша- И.Х.) ...аҳли чойхонаро як - як аз назар гузарониду ногоҳ бо **овози гирифтаи ғафсе**, ки ба қадӣ майдаи ӯ ҳеч мувофиқат надошт, баланд карда гуфт: - Салом додем! – Қосим! – ба Қосимҷон нигоҳ накарда хитоб кард ӯ бо ҳамон **овози баланди ғалатиаш**, - яқта аз ҳамон чои худатон меҳӯрдагӣ дам кун! – ва рӯймолашро кушода дар пешаш паҳн кард [7, с. 327].

Вожаҳои гуфтугӯии фавқуззикр дар матни повесту ҳикояҳои адиб ҳамчун аломати нутқи гуфтугӯ соддагӣ ва муассирии тарзи баёнро таъмин намуда, дар талқини мароми эҷодии суҳанвар хизмат кардаанд:

Амакамро ҳам охир ҳамон **албасти** аз ачалаш пеш сил карда кушт [5, с. 130]; Аз афту андомат маълум, ки **безорӣ** нестӣ [7, с. 103]; Султоналиҳон ... Даҳонаш **яла**, аз қабати ришаш ба ман чашм дӯхтааст [7, 115]; Аз ҳешу ақрабони модарам як-ду касро **ҳақорати обдоре** додаму давида ба кӯча баромадам [7, с. 99]; Ман хайрон - хайрон гоҳ

ба Васямак нигоҳ мекардам, гоҳ ба он коргари **мулоимхунук** [7, с. 167]; Он рӯз тамоми рӯз ҳаёлам ба ҳамин воқеа банд буд. Худро тасалли дода мегуфтам: “Хайр, одами **киликхунук** будааст-дия! Ба тавре шӯхӣ карданӣ, маро гарсонданӣ шуд” [7, с. 167]; ...он ҳам ҳар чо-ҳар чо қафида, тахташош монанди дандони пиракии ҳафтодсола роғ пайдо карда, **ликқонак** шуда буд [7, с. 110]; Баъд каме ба фикр фуру рафта, ба ман гуфт: - Акнун, чиянам, то вай масчоҳии **кӯрнамак** омадана ту ба ман ёрӣ мекуни-дия! [5, с. 152]; То бевақтии шаб ин марди беором гур - гур карда, чизҳоро аз як чо ба чоӣ дигар гирифта мемонд, рафикашро сарзаниш мекард, ки **гардангафс** шудааст [4, с. 74]; – Нест! – бо овози дурушт ҷавоб дод модар. Ин пурсиш ҳам ба дили ӯ намегунҷид... . – Ин қадар одами **кӯрс** будааст! – пичиррос зад аз поён овози занона [4, с. 177].

Дар асарҳои нависанда вожаҳои гуфтугӯии феълӣ нисбат ба вожаҳои гуфтугӯии исмӣ ва сифатӣ бештар ба кор рафтаанд. “Сабаби ин дар сермаъноӣ, барҷастагии хусусияти тасвирий, ба сухан ҷоннокӣ бахшидану нисбат ба ҳамаи ҳиссаҳои нутқ тобиши пуркуватӣ ҳаяҷонбахш доштани феълхост” [3, 28). Онҳо ҳам дар сухани тасвирии нависанда ва ҳам дар нутқи қаҳрамонҳо ба кор рафта, барои соддагӣ возеҳият, таъсиринокии ифодаи мафҳумҳо ва фардикунонии нутқи персонажҳо нақши муҳим бозидаанд. Нависанда рафтори персонажҳои асарро тасвир намуда, зимнан рӯҳияи онҳоро ошкор месозад. Ҳарчониба тасвир кардани рӯҳияи одамон маҳз ба туфайли феълҳо, ки амалро ифода менамоянд, имконпазир аст. Ба ин маънӣ, феъл воситаи дар нутқ ҷонноку возеҳ гардидани сухан, василаи асосии ошкоркунандаи сифати персонажхост. Феълҳои гуфтугӯии осори нависандаро дар робита бо вижагӣ-хояшон дар нутқ ба гурӯҳҳои алоҳида ҷудо кардан мумкин аст.

Ба гурӯҳи аввал феълҳои мутааллиқанд, ки онҳо танҳо чун шаклҳои гуфтугӯӣ воқеъ гашта, обуранги бадеӣ ва таъсири эмотсионалӣ надоранд, ягон вазифаи услубиро ҳам адо намеkunанд. Ҷунончи феълҳои *ҷег задан, нағз дидан, шавқун кардан, кофтан, авқот кардан, руст кардан, зиқ шудан, маҷақ кардан* ва монанди онҳо ҳамин гуна хусусият доранд. П.Толис ин феълҳоро ҳамчун шаклҳои гуфтугӯӣ бештар дар нутқи персонажҳо ба кор бурдааст, ки дар забони адабӣ ба чоӣ онҳо муродифхояшон – “*даъват кардан, дӯст доштан, мағал бардоштан, ҷустуҷӯ кардан, хӯрок хӯрдан, тинҳон кардан, дилтанг шудан ва паҳии кардан*” кор фармуда мешаванд. Ҷунончи: ... қариб як сол мешавад, ки ман ўро **нағз мебинам...** [5, с. 100]; – Ҳой, ҷавонмарғҳо! **Шавқун накунед**, дадаатон бедор мешавад [5, с. 100]; – Салом, укаҷонҳои ширин – гуфт вай бо овози қариб занона, нағз гаштед-мӣ, Зарифҷони қандин, **зиқ нашудаякак** кор карда истодаед - мӣ [5, с. 9]; – Ҳеч чо нарав, чиянам, қатӣ **авқот мекунем** [5, 142]; – Рост? Суруд мехонед? - пурсидам ман. – Не... – сурх шуда гуфт Шарофат. – Мехонад, мехонад! - хурсандона хитоб кард Абдулло. – **Чӣ руст мекуни?** [4, с. 241]; 6. Аввалин фикре, ки чун барқ ба сари маҳбус зад, офицерро **маҷақ карда** куштан буд... . Не, не, бо куштани ин золим мурод ҳосил намешавад. Ҳамаи онҳоро якбора **маҷақ кардан** даркор, якбора! [1, с.234]; 7.-Медонӣ, ман туро барои **чӣ ҷег задам?** [6, с. 234].

Ба гурӯҳи дуюми вожаҳои гуфтугӯии феълӣ калимаҳои “*даромадан, тикқондан, ёзидан, баровардан, поидан, бардоштан, фаромадан, тилмидан, пеш кардан*” ва мисли онҳо дохил мешаванд. Нависанда аз байни муродифҳои сершумори ин феълҳо шаклҳои зикрфтаро интихоб кардааст, ки онҳо ниятҳои эҷодии адибро нисбат ба дигар синонимхояшон бехтару хубтар ифода меkunанд.

“**Даромадан**”. Ин калимаи феълӣ дар забони гуфтугӯӣ ба ҷуз маънои асосии худ - “дохил шудан, ворид гаштан” боз маъниҳои дигар низ дорад. Дар “Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ” яке аз маъниҳои он “сар кардан, шурӯъ кардан, ба коре

икдом кандан” ишора гардидааст [9, с. 435]. Дар повесту ҳикояҳои Толис вожаи мазкур чун муродифи гуфтори феълҳои “оғоз кардан, шуруъ кардан ва сар кардан” омадааст, ки он бештар хоси сухани тасвирии нависанда буда, халқияти баёни ўро афзудааст.

Чунончи: Вай (Абдулатиф - И.Х.) бодирингро даст - даст карда дида ва ба кофӣ будани микдори он боварӣ ҳосил карда **ба савдо даромад** (5, с. 117); Соҳиб - амак як рост шуд ва миёнашро молиш дода, аз нав **ба хокканӣ даромад** (6, с. 225); “Ҳа, дуруст гирифтааст” - хурсанд гардид ӯ (Ашраф – партизан - И.Х.) ва аз хушҳолӣ бо овози ноҳинчори пирона дар зери лаб **ба сурудан даромад** [6, 235].

“Пеш кардан”. Муродифи ин феъл дар забони адабӣ “рондан” аст. Дар чилди дуоми “Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ” он “таъкиб кардан, думболагирӣ кардан, рондан, дур андохтан, дур кардан” маънидод шудааст [10, с. 90]. Нависанда ин вожаро ба ҳамин маъно дар нутқи персонажҳо ба кор бурда, ба ин васила, аввалан, ба ифодаи табиӣ ва равшани матлаб муваффақ гардида бошад, сониян, бо ин роҳ зимнан сатҳи маълумоти онҳоро низ ба таъкид меоварад: Ман худ ба худ мегуфтам, ки агар лозим ояд, вай маро, ҷияни худаширо ҳам бе ҳеч як истиҳолаву рӯихотир аз хонааш зада, **пеш мекунад** [5, с. 174]; Муллоҳасан. Тағот мана пеш кард [5, с. 170]; – Чӣ, маро **пеш мекунад**? Аллакай ба дилатон задем? – хандакунон гуфт духтарак [6, с. 285].

“Ёзидан”. Ин калимаи феълӣ дар забони зиндаи халқӣ ба маънои “аз худ рафтан, аз эътидол баромадан” ба кор рафта оҳангу тобиши манфӣ дорад. Шакли бавоситаи он “ёзондан” маънои “ба ҳаракат овардан, аз худ равондан”-ро дорад. Дар осори нависанда он дар шаклҳои бевосита ва бавосита ба ҳамин маъноҳои машҳури халқӣ истифода шудааст: – Ту тағотро чӣ фаҳмидӣ, Ҳасан? Доништа бош, ба гӯшат халқа карда овед, ки маро фиреб меодагӣ одам, ҳоло аз шиками модараш зоида нашудааст! Хандидан - ба **ёзидӣ** - дия! А? [5, с.162]; Ҷаста аз ҷоям хестам. Ҳамёзаи ширине кашида, дасту по **ёзондам** [5, с. 110].

“Баровардан”. Калимаи мазкур дар забони гуфтугӯӣ ба ҷуз маънои “берун кардан, хорич кардан” боз ба маъноҳои “чоп кардан, ба нашр расонидан, ба шавҳар додани духтар” низ истифода мегардад. Дар “Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ” калимаи мазкур яке аз маъноҳои он чун “нашр кардан, духтарро бо тӯю сур ба шавҳар додан” эзоҳ ёфтааст [9, с. 148]. П.Толис низ ин вожаи гуфтугӯии феълро дар нутқи персонаж ба маънои “чоп кардан” ба кор бурда, ба фардикунонии тарзи баёни ӯ муваффақ шудааст. Чунончи: Китоб ҳам чоп мекардетон? – савол дод Маҳмуд.

- Набошад - чӣ, бисёр **китоб мебаровардем**, - гуфт Миронова... мумкин баъд аз ягон се – чор моҳ ба чопи китоб ҳам қуввати мо расад [5, 27].

Вожаи феълии “фаромадан” дар забони зиндаи халқӣ ба ҷуз маънои муқарра-риаш (аз баландӣ поён шудан) боз маъноҳои дигар ҳам дорад. Ин калима дар “Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ” “ба хонаи касе ворид шудан, дар ҷое манзил кардан” маънидод шудааст [10, с. 425]. Дар асарҳои нависанда он ба маъноҳои “ҷойгир шудан, рафтан, ва даромадан” дар нутқи персонажҳо ба кор рафтааст: Ман ҳозир ба бозор **фаромада будам**, ки нархи бодирингро фаҳмида биёям, не дар бозор бодиринг набудаст, аммо дина дувоздахсӯмӣ савдо шуда будааст, ту ҳам дувоздах сӯм гӯӣ [5,121]; Мо ба он хавлиҳо танҳо гоҳ - гоҳ барои себу анор ва ё худ барои гирифтани тӯби роҳгумкардаи худ **мефароём** [5, с.113]; Абдулатифтағо боз ба ман мурочиат кард: - Аз дигар тараф, - гуфт ӯ, - ба ту дар Зарчашма қӯшхона кофта гаштан лозим намешавад, рост **ба хонаи ман рафта мефароӣ**. Хӯрду хӯрокат ҳам аз ман. Хӯ - ўш... Чӣ гуфтӣ ба ин маслиҳат, ҷиянам? [5, с. 114].

Муоинаи далелҳои сершумори осори П.Толис бори дигар собит менамояд, ки маънои маҷозӣ гирифтани феълҳои гуфтугӯӣ ба мавриди корбурд ва робитаву муносибати онҳо бо калимаҳои ҳамшафат, яъне муҳити созгори воҳидҳои луғавӣ ҳамбастагӣ дорад. Ин мулоҳизаро вожаҳои феълии “фаровардан, задан, об кардан, тофтан” ва мисли онҳо, ки дар повесту ҳикояҳои адиб ба қор рафтаанд, ба ҳубӣ тасдиқ менамоянд. Чунончи: Ба доду ғигони модарам аввал хуб тоқат карда истодам, аммо баъд аз он ки бо оташгирак **ба фарқи сарам фаровард**, чонам баромада рафт [5, с. 99]; Аввалҳо ман аз ғоидаи савдои шаҳр бисёр кам “мезадам”, ҳар дафъа зиёдаш панҷоҳ - шаст сӯм пул **руст мекардам**, вале иштиҳои ман рӯз аз рӯз калонтар шуда, чуръатам меафзуд. Ман қарор додам, ки акнун дар ҳар шаҳр рафта нам бояд камаш сад сӯм “**занам**” [5, с.159]; Ӯ дағалона миёни гапи марди шинелпӯшро бурида гуфт, ки рӯбоҳбозӣ накарда, беҳтараш кушоду равшан ғӯяд, ки ресмонро аз кӣ гирифтаасту ба кӣ бурда “**об**” **карданӣ буд** [5, с. 102]; Болиштро дуруст мемонам гуфта будам, ки дар таги он латтапораи сафед барин як чиз ба назарам **тофта**, сар то сари осмони тираро чун рӯз равшан мекунад, ин коғаз тамоми воқеаро ба назари ман аз аввал то охир аён кард [2, с. 170].

Тавре ки мебинем, нависандаи хушбаён П.Толис дар асарҳои худ аз сарвату имкониятҳои бепоёни забони зиндаи халқӣ ҳунармандона ғоида бурдааст. Вожаҳои гуфтугӯӣ фасоҳату халқияти сухани тасвирии ӯ ва нутқи персонажҳоро афзуда, дар талқини мароми эҷодии суҳанвар мусоидат кардаанд.

Пайнавишт:

1. Айнӣ, С. Куллийёт, ҷ.11 [китоби дуҷум] /С.Айнӣ – Душанбе: Ирфон, 1964. – 436 с.
2. Айнӣ, С. Куллийёт, ҷ.2 /С.Айнӣ – Душанбе: Ирфон, 1976. - 564 с.
3. Ғафғоров, Р. Забон ва услуби Раҳим Ҷалил. /Р.Ғафғоров. – Душанбе: Дониш, 1966. - 225 с.
4. Даруни синааш сад орзу буд. – Хучанд: Андеша, 2011. – 273 с.
5. Маъсумӣ, Н. Ҷаҳонбинӣ ва маҳорат. /Н.Маъсумӣ – Душанбе: Ирфон, 1966. – 276 с.
6. Толис, П. Куллийёт. Ҷ.1. /П.Толис – Душанбе: Ирфон, 1975. – 463 с.
7. Толис, П. Куллийёт. Ҷ.2. /П.Толис – Душанбе: Ирфон, 1976. – 668 с.
8. Толис, П. Осори мунтахаб. /П.Толис– Душанбе: Маориф, 1988. – 384 с.
9. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ, ҷ.1, - Душанбе: Бухоро, 2015. – 996 с.
10. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ, ҷ.2. [наири дувум]. – Душанбе: Бухоро, 2015. – 1095 с.
11. Шукуров, М. Забони мо ҳастии мост. /М.Шукуров – Душанбе: Ирфон, 1990. – 231 с.

Reference Literature:

1. Aini S. Compositions (Book II) // S, Aini. – Dushanbe: Cognition, 1964. – 436 pp.
2. Aini S. Compositions. V.2 // S. Aini. – Dushanbe: Cognition, 1976. – 564 pp.
3. Gafforov R. Language and Style of Rakhim Djalil // R. Gafforov. – Dushanbe: Knowledge, 1966. – 225 pp.
4. Hundreds of Dreamers Hid in his Soul. – Khujand: Ruminaton, 2011. – 273 pp.
5. Masumi N. Outlook and Mastership // N. Masumi. – Dushanbe: Cognition. 1966. – 276 pp.
6. Tolis P. Compositions. V.1 // P. Tolis. – Dushanbe: Cognition, 1975. – 463 pp.
7. Ibidem. V.II. 1976. – 668 pp.
8. Tolis P. Selected Compositions. // P.Tolis. – Dushanbe: Enlightenment, 1988. – 384 pp.
9. Interpretation Dictionary of the Tajik Language. V.I. – Dushanbe. Bukhara, 2015. – 996 pp.
10. Ibidem. The 2-nd edition. V.II. – 1095 pp.
11. Shukurov M. Language Is our Being. // M. Shukurov. – Dushanbe: Cognition, 1990. – 231 pp.